



## Podrška u vaspitanju porodicama u riziku u okviru organizacije civilnog društva – iskustva korisnika udruženja MoSt

Toni Z. Maglica, Maja M. Ljubetić, Ante J. Grčić

*Univerzitet u Splitu – Filozofski fakultet, Split, Hrvatska*

*Uvod:* Pojedine porodice imaju potrebu za dodatnom podrškom u obavljanju zahtevne roditeljske uloge, a naročito porodice u riziku koje nemaju dovoljno kapaciteta da primereno odgovore na potrebe deteta. Na funkcionisanje takvih porodica deluju faktori rizika koji proizlaze iz porodičnog, ali i iz šireg socijalnog okruženja. Ponekad podršku i ulogu zaštitnog faktora preuzimaju organizacije civilnog društva koje intervencije uglavnom zasnivaju na kvalitetnim međusobnim odnosima i potpuno i pravovremeno zadovoljavaju potrebe dece i porodica u riziku. *Cilj:* Ovo istraživanje imalo je za cilj da se identifikuju i shvate faktori koje porodice u riziku percipiraju kao podršku i pomoć. *Metode:* Teorijski okvir istraživanja čini Bronfenbrennerov ekološki model ljudskog razvoja. Metodom intervjuua prikupljeni su podaci 14 učesnika (majke, očevi i deca), korisnika udruženja MoSt iz Splita. *Rezultati:* Rezultati dobijeni tematskom analizom daju uvid u: manifestne oblike problema u ponašanju dece u uzorku, pružaoce usluga porodicama u riziku, faktore rizika koji dovode do problema, procenu podrške organizacije civilnog društva i ishode intervencije. Učesnici istraživanja naročito ističu osećaj podrške, koji proizlazi iz doživljenog, percipiranog osećaja prijatnosti, sigurnosti, druželjubivosti, priznatosti i prihvaćenosti, pa čak i osećaj „kao da si u porodici”. I deca i roditelji kao ključne procenjuju vrednosti koje se nalaze u pozadini pružanja podrške, a to su uvažavanje, prijateljstvo, prihvatanje i uljudna, pristojna komunikacija. *Zaključak:* Pokazalo se da organizacija civilnog društva predstavlja i svojevrstu „premosnicu”, odnosno da moderira i facilitira između porodice i državnih institucija. Ono što je vidljivo u iskazu učesnika jeste percipirana dostupnost same organizacije, njenih resursa, usluga i ljudi, kao i konkretnost usluga koje se pružaju porodici.

*Ključne reči:* civilno društvo, državne institucije, porodica, rizični i zaštitni faktori

## Uvod

Porodica, roditeljstvo i vaspitanje oduvek zaokupljaju pažnju praktičara, ali i naučnika iz različitih naučnih disciplina: filozofije, psihologije, socijalne pedagogije, pedagogije i brojnih drugih. Stoga se u literaturi nailazi na veliki broj opisa porodica i njima pripadajućih tema, a takvi, uglavnom stručni i/ili naučni prikazi najčešće su usmereni na različite aspekte porodice – strukturu, odnose i važnost koju porodica ima za pojedince (Maglica, 2017). Svaka od pojedinih etapa društvenog razvoja tokom istorije najdirektnije se odražavala na porodičnu strukturu, njeno funkcionisanje, roditeljske uloge i vaspitne stilove, kao i percepciju dece i detinjstva (Bennett & Grimley, 2001; Kelly, 2000; Ljubetić, 2012; McDermott, 2008; Mikkelsen & Frederiksen, 2011; Silverstein & Auerbach, 1999). Šafer (Shaffer, 1996) navodi da na pokušaj definisanja porodice utiču socioekonomski društveni uslovi, trenutna naučna saznanja, kao i religijske i filozofske dogme koje većina ljudi u nekom trenutku prihvata. Za potrebe ovog rada porodica se određuje kao „zajednica roditelja i njihove biološke i/ili adoptirane djece koji zajedno obitavaju i tvore tri obiteljske pozicije odnosa: muž – otac, žena – majka i potomak (sin/ kći) – brat/sestra” (Ljubetić, 2007, str. 10).

Savremeno poimanje porodice, oko kojeg postoji saglasnost većine autora, jeste da je reč o društvenoj zajednici koja je u stalnoj interakciji sa svojim okruženjem i deluje kao dinamičan i promenljiv sistem, koji se menja s društvom čiji je deo, pa je stoga u osnovi njenog preobražaja i transformacija društva u celini (Maleš i Kušević, 2011). U objašnjavanju porodice danas se „najrelevantnijim drže ekološki, procesni i integrativni modeli koji obitelj promatraju kao sistem te koji na sveobuhvatan način objašnjavaju složenost obitelji i roditeljstva” (Maglica, 2017, str. 4). Poimanje porodice kao sistema zasniva se na teoriji Jurija Bronfenbrenera (Urie Bronfenbrenner, 1989), osnivača ekološke sistemske teorije ljudskog razvoja, prema kojoj je pojedinac deo mikrosistema unutar šireg ekološkog sistema, a koji uključuje užu i širu porodicu, prijatelje, školu, ustanove zaposlenja, lokalnu zajednicu i šire društvo (Reić Ercegovac, 2010). Upravo u navedenim sistemima nalaze se rizični i zaštitni faktori koji pojedinca i porodicu čine ranjivim ili ga/je osnažuju. Faktore rizika moguće je definisati kao „osobnosti na biološkom, psihološkom, porodičnom, društvenom ili kulturnom nivou koje prethode ili su povezane sa većom verovatnoćom problematičnih ishoda”, dok se, s druge strane, zaštitnim faktorima smatraju „obeležja na biološkom i psihološkom nivou, nivou porodice ili zajednice (uključujući vršnjake i kulturu), koja su povezana s manjom verovatnoćom problematičnih ishoda ili koja smanjuju negativan uticaj faktora rizika na ishode problema” (Arthur et al., 2002). Razumevajući pojedinca i porodicu u kontekstu ekološkog modela, zaštitni i rizični faktori najčešće se pronalaze u pet područja, i to: pojedinac, porodica, škola, susedstvo i zajednica. Na primer, dok s jedne strane preuranjeni

pubertet, anksioznost, „težak” temperament, nesigurna vezanost, loše socijalne veštine, ekstremna potreba za odobravanjem i socijalnom podrškom, nisko samopouzdanje i drugo deluju kao faktori rizika za pojedinaca, s druge strane ono što ga snaži i zaštićuje su zdrav psihofizički razvoj, akademska postignuća / intelektualni razvoj, emocionalna samoregulacija, visoko samopouzdanje, veštine suočavanja s problemima i njihovo rešavanje, uključenost i povezanost s drugima u školi i uopšteno s vršnjacima, religija, kultura i dr. Pojedinci koji su povremeno ili kontinuirano izloženi uticaju jednog ili više faktora rizika u opasnosti su od razvijanja problema u ponašanju, kao što su napuštanje škole, zloupotreba droga, maloletnička delinkvencija, maloletnička trudnoća, suicidalnost mladih (McWhirter et al., 1993), nasilje (Dryfoos, 1990), zavisnost od kockanja (Maglica, 2017; Ricijaš i sar., 2016), plašljivost, povučenost, potištenost, nemarnost i lenjost, deficit pažnje, neurotski uslovljeni problemi u ponašanju, nedisciplinovanost (nepoštovanje pravila i autoriteta), laganje, krađe, hiperaktivnost (Bouillet i Uzelac, 2007).

Porodica kao prvi „prsten” oko pojedinca može delovati kao faktor rizika za razvoj deteta ako je stalno izloženo roditeljskoj depresivnosti, siromašnim roditeljskim veštinama, porodičnom okruženju opterećenom stalnim konfliktima i zlostavljanjem, anksioznim ili roditeljima zavisnicima i sl. S druge strane, porodica koja obezbeđuje strukturu, granice, pravila i kontrolu, u kojoj su odnosi među članovima podržavajući i gde su jasna očekivana ponašanja i vrednosti, najznačajniji je zaštitni faktor (Ferić Šlehan, 2006; Klarin, 2006; Maglica, 2017). Škola, susedstvo i šira zajednica kao „spoljni prstenovi” snažni su zaštitni faktori za pojedinca i porodicu ako imaju: obezbeđeno mentorstvo i odgovarajuću podršku razvoju veština, mogućnost angažovanja u školi i zajednici, pozitivne norme, jasna očekivanja od ponašanja i obezbeđenu fizičku i psihološku sigurnost. S druge strane, stresni i traumatični događaji u porodičnom okruženju i na nivou škole, kao i uže i šire zajednice, nasilje u zajednici, siromaštvo, niska posvećenost obrazovanju, norme društva/zajednice koje podržavaju ili tolerišu upotrebu droga i alkohola, kao i agresiju, povezivanje s devijantnim vršnjacima, gubitak bliskog odnosa ili prijatelja i sl., neki su od značajnih faktora rizika koji će patogeno delovati na zdrav i celovit razvoj pojedinca/porodice (O’Connell et al., 2009). Očigledno je da je nekim porodicama u većoj ili manjoj meri potrebna podrška i pomoć u obavljanju svojih zadataka na dobrobit dece/mladih (Ljubetić, 2007; Maglica, 2017; McDermott, 2008; Mikkelsen & Frederiksen, 2011; Reić Ercegovac, 2010) jer nemaju izgrađene delotvorne strategije za otklanjanje faktora rizika. Podrška porodicama podrazumeva osnaživanje roditelja za ispunjavanje temeljne uloge u podizanju i vaspitanju dece, kao i obezbeđenju odgovarajuće brige za svoju decu (Ajduković i Radočaj, 2008). U Republici Hrvatskoj postoji snažno zakonodavno opredeljenje za pružanje podrške porodicama, koje proizlazi već iz same ustavne odredbe koja u članu 62, stavu 1. izričito navodi: „Obitelj je pod

osobitom zaštitom države” (2014). Uz to, Hrvatska je ratifikovala niz specifičnih međunarodnih dokumenta, pa je shodno tome dužna da u celosti uskladi svoje zakonodavstvo sa tim dokumentima; na primer, Konvenciju o pravima deteta (Convention on the Rights of the Child) (UNHR, 1989), Porodični zakon (2019) i niz drugih.

Ovaj rad ima za cilj da se fokusira na organizaciju civilnog društva (MoSt iz Splita) kao dela ekološkog sistema pojedinca i njegove porodice, naročito kada se ta porodica nalazi u riziku. Bule (Bouillet, 2010) porodice u riziku određuje kao one koje zbog niza različitih faktora ne uspevaju da obezbede zadovoljavajuću brigu za fizičko i psihičko zdravlje deteta te umanjuju mogućnost postizanja ličnog zadovoljstva deteta i drugih ciljeva roditeljskog vaspitanja. Pri tome se uglavnom misli na psihosocijalne rizike, koji odražavaju nepovoljnu interakciju individualnih i socijalnih okolnosti koje onemogućavaju ili predstavljaju pretnju zadovoljavanju potreba pojedinaca i porodice (Ajduković i Radočaj, 2008). Ruter (Rutter, 1999) ističe kako jedan faktor rizika dovodi do razvoja drugih, čime se oni kumuliraju i povećavaju verovatnoću negativnih ishoda. S druge strane, stručnom, primerenom i pravovremenom intervencijom moguće je umanjiti i/ili otkloniti rizike za porodicu i tako prevenirati i/ili ublažiti pojavu i razvoj problema u ponašanju dece i mladih. Za to su pozvane nadležne državne institucije, ali ponekad one nisu u mogućnosti da odgovore na vrlo specifične potrebe porodice u riziku. Stoga se porodice, a i državne institucije, sve češće za saradnju obraćaju udruženjima civilnog društva. Naime, Zakon o socijalnoj zaštiti (Zakon o socijalnoj skrbi) (2020) u Republici Hrvatskoj dozvoljava da pružaoci socijalnih usluga, uz državne institucije kao što su centri za socijalni rad i dr., budu i udruženja, verske zajednice, druga pravna lica i osobe koje pružaju socijalne usluge. Udruženje MoSt iz Splita, u kojem je i sprovedeno ovo istraživanje, nevladina je organizacija s dugogodišnjom uspešnom tradicijom u pružanju pomoći porodicama u riziku. Udruženje pruža usluge savetovanja i pomaganja porodicama koje su, između ostalih socijalnih usluga, propisane Zakonom o socijalnoj zaštiti. Korisnike u Udruženje upućuju nadležni centar za socijalni rad, javni tužilac, sudija za maloletnike i stručni saradnici u školi, ali nije retkost i da se porodica sama obrati za pomoć. Aktivnosti koje se sprovode u Udruženju ulaze u kategorije selektivne i indikovane prevencije, pa i tretmana, a osim individualnog i grupnog savetovanja sprovodi se i veliki broj aktivnosti u slobodno vreme, kao i pomoć u učenju. Jedan od njenih specifikuma jeste veći broj stalnih, edukovanih i aktivno uključenih volontera, vršnjaka-pomagača koji pružaju podršku zajedno sa stručnim timom udruženja, kojeg čine psiholog, socijalni pedagog i pedagog.

Procenjivanje rizika porodice predstavlja veliki izazov i otvara brojna pitanja; na primer, ko procenjuje rizik, procenjuje li se rizik neke porodice kvantitativno (broj rizika) ili kvalitativno (intenzitet rizika). Istražujući upravo područje rizika, Ferić, Maurović i Žižak (2016) postavljaju pitanje najboljeg

načina prikupljanja podataka o riziku porodice: samoprocenom, procenom ili nekim objektivnim kriterijumom. Za potrebe ovog istraživanja uključene su porodice koje su procenjene kao rizične prema dva kriterijuma: od državnih institucija (škola, pravosudni organ i centar za socijalni rad) i samoprocenom same porodice, dakle i roditelja i deteta.

## Metodologija istraživanja

### Cilj i problemi istraživanja

Uloga civilnog društva, naročito u delu podrške porodicama koje se nalaze u riziku, još uvek nije dovoljno istražena u Hrvatskoj, ali ovaj rad nije usmeren na istraživanje doprinosa tih organizacija, već na identifikaciju i razumevanje faktora koje porodice u riziku percipiraju kao podršku konkretne organizacije civilnog društva – Udruženja MoSt – pojedincu i porodici. Upravo iz tog razloga dobijene rezultate nije moguće generalizovati, ali je moguće zaključivati o smeru i činjenjima pojedinaca/profesionalaca koje korisnici (pojedinci i porodice u riziku) percipiraju kao delotvornu pomoć ili kao njeno izostajanje.

S obzirom na navedeni cilj, a za potrebe ovoga rada, postavljena su četiri istraživačka problema:

- a) steći uvid u manifestne oblike problema u ponašanju dece (u uzorku) i detektovati pružaoce pomoći koje porodica samoinicijativno traži ili je primorana da traži na osnovu zahteva nadležnih institucija,
- b) steći uvid u faktore rizika koji dovode do problema u ponašanju,
- c) steći uvid u iskustva porodice u riziku s Udruženjem MoSt i
- d) steći uvid u ulogu intervencije u promeni ponašanja na nivou pojedinca i među članovima porodice tokom i nakon intervencije – ishodi podrške.

U radu se koristi kvalitativna metodologija jer omogućuje kvalitetniji uvid u lična iskustva učesnika i njihovu subjektivnu percepciju podrške. Maksvel (Maxwell, 1996, prema Milas, 2005) ističe kako se uvidima u lično iskustvo dolazi do razumevanja značenja koje situacija ima za učesnike, pri čemu se u obzir uzima subjektivna dimenzija podrške opisana u teoremi Tomasa (Merton, 1995, str. 384): „Ako ljudi određenu situaciju doživljavaju stvarnom, onda je ona stvarna u svim svojim posledicama”. Drugim rečima, uvidom u lično iskustvo doći će se do razumevanja značenja koje situacija ima za učesnike (Maxwell, 1996, prema Milas, 2005). Moguće je zaključiti kako je za analizu okruženja mikrosistema i mezosistema važniji način na koji roditelji i deca percipiraju određene odnose, nego kakvi oni zaista jesu. Iz tog razloga odlučeno je da se ispita iskustvo roditelja i dece i njihova konstrukcija stvarnosti, te insistira na njihovoj subjektivnosti. Sledeći navedeno, Ajduković (2014) naglašava kako je kvalitativna metodologija usmerena na sticanje uvida u celovitost i što detaljniji opis pojedinih situacija, procesa i događaja, fokusirajući se upravo na način interpretacije i davanje smisla svetu i socijalnom kontekstu u kojem pojedinac egzistira.

## Postupak sprovođenja istraživanja

Za potrebe dobijanja relevantnih podataka koristio se polustrukturirani intervju, u skladu sa smernicama za pripremu i sprovođenje intervjua koje su izradili Džejkob i Furgerson (Jacob & Furgerson, 2012). Milas (2005) ističe kako je primenom intervjua omogućen individualizovani pristup učesnicima istraživanja, što se kao i u drugim istraživanjima i u ovom pokazalo vrlo korisnim, jer su učesnici bili spremni da s istraživačem podele brojnije i „dublje” informacije o ličnom i porodičnom životu i ličnoj percepciji sveta u kojem žive.

Intervjue je sprovodio jedan od autora ovog rada u Udruženju MoSt u Splitu, koje već dvadeset godina pruža neposrednu i svakodnevnu podršku porodicama u riziku, a u kojem volontira nekoliko godina. Njegov volonterski status u Udruženju omogućio je neposrednu i otvorenu komunikaciju intervjua i intervjuisanih u atmosferi poverenja, razumevanja i prihvatanja. No važno je naglasiti da intervjuer pre sprovođenja intervjua nije direktno učestvovao u intervencijama namenjenim porodicama koje učestvuju u ovom istraživanju. Uloga intervjua je bila vrlo specifična – uloga „mernog instrumenta” (Ajduković, 2014). Naime, osim što je sam prikupljao podatke, on ih je pripremao za obradu i istovremeno analizirao, pratio je razvoj postojećih i modifikovao pitanja prilagođavajući ih potrebama i željama učesnika u istraživanju. Sprovedeni intervjui trajali su u proseku 20 minuta, a transkripti su predočeni na 29 stranica.

Razgovori su se, uz informisani pristanak učesnika, snimali i vodile su se zabeleške o neverbalnim znacima učesnika, ali i beležile misli i osećanja istraživača koji je sprovodio intervju. Kako su deca učesnici istraživanja u uzrastu od 14 do 17 godina, nije bilo potrebe za potpisivanjem saglasnosti roditelja, ali su oni bili informisani o učestvovanju dece i dali su pristanak. Intervjui su sprovedeni individualno i odvojeno s detetom i s roditeljima, pri čemu je i jednim i drugima osigurana anonimnost.

Sadržaj intervjua formiran je na osnovu istraživačkih pitanja koja su se tokom sprovođenja intervjua modifikovala u skladu s potrebom učesnika da priča o njemu relevantnoj temi. Uvodna pitanja s ciljem uključivanja i zadobijanja poverenja te stvaranja osećanja sigurnosti su: *Šta za tebe/Vas predstavlja Udruženje, Kako se osećaš/osećate u Udruženju, Šta ti/Vam je najbolje i Šta bi/biste menjao/menjali (ubacio/izbacio)?* Istraživačka pitanja su glasila: *Koji je bio razlog tvog/Vašeg dolaska u Udruženje, Ko te/Vas je uputio na Udruženje, U čemu ti/Vam konkretno pomaže, Jeste li zadovoljni pruženom pomoći i Da li se i šta promenilo nabolje u tvom/Vašem životu otkako dolazite u Udruženje?*

Težište je bilo na perspektivi deteta/mlade osobe s problemima u ponašanju i roditelja, kao i načinu kako vide i doživljavaju sebe, svoju porodicu i pruženu podršku u konkretnoj organizaciji civilnog društva. Podaci su dobijeni postavljanjem pitanja otvorenog tipa kako bi se učesnicima omogućilo da govore svojim rečima, iz lične perspektive. Na taj način ostavljena je mogućnost da se dobiju podaci koji nisu bili predviđeni teorijom ili anticipirani postavljenim pitanjima, a s ciljem da se stekne što širi i što dublji uvid u istraživanu problematiku, odnosno da bi se omogućilo poređenje različitih perspektiva unutar iste porodice. Svi učesnici dobili su informacije o svrsi i

cilju istraživanja, načinu na koji će se sprovoditi intervju, o dobrovoljnosti i anonimnosti, mogućnosti da u svakom trenutku odustanu od intervjua ili ne odgovore na neko pitanje i dali su dobrovoljni pristanak na učestvovanje u intervju i njegovo snimanje. Na taj način poštovana su osnovna načela istraživanja s decom, definisana Etičkim kodeksom istraživanja s decom (Veće za decu, 2003). Nakon sprovedenih intervjua napravljeni su transkripti, koji su još jednom dati na proveru učesnicima istraživanja.

### **Uzorak i saturacija ispitanika**

S obzirom na cilj istraživanja, kontaktirana je organizacija civilnog društva MoSt u Splitu, s dugogodišnjim iskustvom pružanja podrške porodicama u riziku, kako deci, tako i njihovim roditeljima. Rizičnost porodica procenjena je od za to specijalizovanih ustanova/struka: centra za socijalni rad, nadležnog javnog tužilaštva i stručno-pedagoške službe škole koju dete pohađa. Deca u uzorku imala su različite probleme u ponašanju, i to: zanemarivanje školskih obaveza, veći broj negativnih ocena, bežanje iz škole, vandalsko ponašanje, fizičke obračune s vršnjacima, otpor autoritetima i intenzivno psovanje kao izraz agresije. U uzorak su uključeni članovi porodica s raznovrsnim, a time i bogatijim iskustvom. Kako objekat uzorkovanja nisu pojedinci nego njihova iskustva (Sandelowski, 1995), konsultovana je psihološkinja Udruženja koja poznaje sve korisnike, koja je uputila istraživača na sedam porodica koje zadovoljavaju kriterijum različitih obeležja (pol, uzrast, socioekonomski status, porodična disfunkcionalnost, dužina uključenosti u intervenciju, vrsta i intenzitet problema u ponašanju deteta), a što odgovara uzorku maksimalne varijacije (Cohen et al., 2007; Patton, 2002). Osim što govori o sebi, član porodice govori i o drugom, takođe intervjuisanom članu, čime se povećava konzistentnost podataka, pri čemu intervju drugog člana porodice služi kao izvor redundancije, kontrole i konzistentnosti. Pri odluci kojeg od supružnika pozvati na intervju rukovodili smo se željom da u uzorku budu zastupljeni i očevi i majke, jer se pretpostavljalo da bi se rezultati mogli značajno razlikovati ako svi roditelji budu ili samo očevi, ili samo majke. Ukupan broj ispitanika iznosio je 14 (sedam roditelja, od kojih dva oca i pet majki, te sedmero dece). Pri izboru uzorka roditelja prihvaćena je sugestija psihološkinje Udruženja da se intervjui sprovedu s konkretnim očevima i majkama upravo zbog njihove spremnosti na saradnju, otvorenosti, neposrednosti, elokventnosti i zainteresovanosti.

Osnovna pretpostavka ovog istraživanja jeste da deca i roditelji deluju kao jedinstven sistem (podsystem roditelj – dete unutar porodičnog sistema), a utemeljena je na prethodno izloženom teorijskom okviru, pa su u uzorak uključeni jedan od roditelja i njeno/njegovo dete.

Saturacija je ključno načelo za određivanje veličine uzorka u kvalitativnim istraživanjima (Glonti & Hren, 2018). U analizi dobijenih podataka istraživač je beležio kodove. Tokom tog procesa kodovi su se počeli ponavljati, pa se došlo do tačke u kojoj se više nisu pojavljivali novi kodovi, što Glejzer i Štraus (Glaser & Strauss, 1967) nazivaju saturacijom. Osim navedenog, Ando, Kazins i Jang (Ando et al., 2014) ističu kako je 12 intervjua zadovoljavajuća veličina uzorka za tematsku analizu višeg nivoa kodiranja.

## Analiza podataka

Za analiziranje podataka korišćena je tematska analiza, koja se smatra bazičnom kvalitativnom metodom i preporučuje za potrebe ovakvih istraživanja (Braun & Clarke, 2012). Magvajer i Delahant (Maguire & Delahunt, 2017) ističu kako je cilj tematske analize da se identifikuju zanimljive i važne teme/obraci koje će istraživač upotrebiti za odgovaranje na postavljena pitanja.

Analiza podataka sprovedena je striktno prateći faze tematske analize koju su propisali Magvajer i Delahant (Maguire & Delahunt, 2017) te Braun i Klark (Braun & Clarke, 2012), i to: (1) upoznavanje s podacima – uključuje kontinuirano i višekratno iščitavanje transkripata i njihovo povezivanje s istraživačkim pitanjima, (2) pisanje početnih kodova, i to od strane istraživača i dva nezavisna istraživača (autora ovog rada), koji su nezavisno i ručno beležili kodove koji su potom poređeni, (3) pretraživanje tema koje se odnose na organizovanje kodova u veće jedinice – teme, (4) provere tema, što podrazumeva ponovno sagledavanje, modifikaciju i razvijanje prvobitne teme istaknute u prethodnoj fazi (Maguire & Delahunt, 2017), (5) definisanje i konačno imenovanje tema i (6) pisanje izveštaja. U radu su navedeni autentični iskazi učesnika jer se u kvalitativnim istraživanjima „izveštaj piše primarno rečima učesnika” zato što je fokus istraživača na njihovoj percepciji i iskustvu (Creswell, 2009, str. 195).

Teme i kodovi dobijeni tematskom analizom izvedeni su iz samih podataka (*data driven*), prema Džofi (Joffe, 2012), pa će biti prikazani u rezultatima, dok će se u diskusiji obrasci, teme i kodovi razmatrati iz perspektive Bronfenbrennerove (Bronfenbrenner, 1989) ekološko-razvojne teorije.

## Rezultati istraživanja

Radi stvaranja poverenja i prijatne atmosfere učesnici su na samom početku intervjua upitani: *Šta za tebe/Vas predstavlja Udruženje, Kako se osećaš/osećate u Udruženju i Šta ti/Vam je najbolje?* Njihovi odgovori bili su afirmativni, neposredni, bez kalkulisanja, otvoreni, a iz njih su „progovarale” emocije: *Samo reči hvale za prihvatanje, zapravo za pogled, drugačiji pogled na svet i zajednicu (R/5); Poverenje, apsolutno poverenje i samo poverenje (R/6); Zadovoljstvo mi je tamo otići (D/4); Prijatelji, učenje, druženje, zezanje, razgovor, volonteri (D/5).*

Dalji tok intervjua dat je u priloženoj tabeli (Tabela 1). Radi preglednosti, rezultati će se prikazati u odnosu na istraživačke probleme, uz pregled kodova i tema koji su iz njih proizašli. Iz transkripata intervjua izvedeni su kodovi i izdvojene su četiri pripadajuće teme.



**Tabela 1***Istraživački kodovi i generisane teme*

Tema	Kodovi
1. Problemi u ponašanju i traženje pomoći	Manifestni oblici problema u ponašanju: <ul style="list-style-type: none"> <li>• zanemarivanje školskih obaveza</li> <li>• veći broj negativnih ocena</li> <li>• bežanje iz škole</li> <li>• vandalsko ponašanje</li> <li>• fizički obračuni s vršnjacima</li> <li>• otpor autoritetima</li> <li>• intenzivno psovanje kao izraz agresije</li> </ul> Pružaoci pomoći: <ul style="list-style-type: none"> <li>• državne institucije</li> <li>• Udruženje civilnog društva MoSt</li> </ul>
2. Faktori rizika koji dovode do problema u ponašanju	Individualni faktori rizika: <ul style="list-style-type: none"> <li>• povučенost</li> <li>• žrtva zlostavljanja</li> <li>• nezauzimanje za sebe</li> <li>• nespremnost na saradnju</li> </ul> Rizični faktori okruženja: <ul style="list-style-type: none"> <li>• školsko okruženje kao rizik</li> <li>• vršnjački rizični faktori</li> <li>• porodični rizični faktori</li> </ul>
3. Procena podrške organizacije civilnog društva MoSt	Podrška <ul style="list-style-type: none"> <li>• Vrednosti</li> <li>• Udruženje kao facilitator</li> <li>• Konkretnе aktivnosti i usluge</li> <li>• Ljudski kapital</li> <li>• Dostupnost</li> </ul>
4. Ishodi intervencija	Direktni ishodi: <ul style="list-style-type: none"> <li>• ponašanje</li> <li>• znanje</li> </ul> Indirektni ishodi (unapređenje unutar porodičnih odnosa): <ul style="list-style-type: none"> <li>• dete – otac</li> <li>• majka – dete</li> <li>• dete – majka</li> </ul>

### **Tema 1: Pružanje pomoći porodicama dece s problemima u ponašanju**

Prvo istraživačko pitanje odnosilo se na motive i razloge zbog kojih porodica samoinicijativno ili na zahtev institucije traži pomoć. Odgovori učesnika dobijeni su na pitanje: *Koji je bio razlog tvog/Vašeg dolaska u Udruženje? Iz sprovedenih intervjuua očigledno je kako je najčešće reč o: bežanju iz škole, zanemarivanju školskih obaveza, većem broju negativnih ocena, vandalskom ponašanju, fizičkim obračunima s vršnjacima, vređanju nastavnika, pružanju neprimerenog otpora i prkošenju autoritetima, zlostavljanju i zanemarivanju. Na primer: Nemam šta da okolišam ...jer recimo (uzdah i pauza)... E. je prošao što nijedno dete ne bi trebalo. Prošao je nasilje u porodici (R/1); ...počeo je da izbegava školu... kaže: mama boli me stomak... opet je to počeo da radi... (R/3); ...u školi ...a ne znam, uglavnom likovi provociraju jer su željni tuča. Onda kad se potučemo... (potisnuti bes, napetost mišića, podizanje sa sedišta, stisnute šake), a je... znam da ne smem (D/2); ...samo mi je bilo u glavi kako da izbacim ćerku. Bitno je da ona ima svoju sigurnost u glavi da ima kome da se javi (R/6).*

Na pitanje: *Ko te/Vas je uputio na Udruženje*, učesnici su dali sledeće odgovore: *Jesam, pitala sam u školi, ali ništa... Ona tamo nema pojma i nije je briga. Ja ne znam ko je tamo drži (R/2); Razgovarala sam sa stručnom službom i htela sam da vidim mogu li oni intenzivirati sastanke za taj specijalni razred... (R/4); ...Preko koleginice svoje i kume mlađega. Ona i njena deca idu tu (R/3); Poslao me je centar... seli su mi za vrat... zvali su me neki dan jer me je prijavio otac maloga (R/4).*

Problemi u ponašanju dece iz ovoga uzorka su evidentni, te se stoga porodice obraćaju za pomoć nadležnim institucijama ili civilnom sektoru, pri čemu imaju različita iskustva. Zbog toga je opravdano analizirati: a) etiologiju problema u ponašanju, odnosno utvrditi potencijalne rizike kao i „kritične tačke” kako bi se primerenim aktivnostima u praksi njihov negativan uticaj umanjio ili čak u potpunosti uklonio i b) istražiti doživljaj učesnika o pruženoj pomoći institucija/organizacija.

### **Tema 2: Faktori rizika koji dovode do problema u ponašanju (individualni i faktori okruženja)**

Drugo istraživačko pitanje odnosilo se na utvrđivanje faktora rizika koji dovode do problema u ponašanju dece, a do odgovora na njega došlo se indirektno, pitajući učesnike za razlog njihovog dolaska u Udruženje.

Prema klasifikacijama koje nude brojni naučnici (Ajduković & Delale, 2001; Bašić, 2009; Bouillet & Uzelac, 2007; Farrington, 2005; Farrington et al., 2012), i u ovom istraživanju detektovani su sledeći faktori rizika:

- a) individualni faktori rizika: *...ne zna reći „ne mogu, ja to neću”... (R/3); ...on je inače temperamentan, stvarno je temperamentna*

*osoba... (R/2); ...teško je doći do mene... (D/1); ...ne mogu da pričam. Nisam valjda toliko otvorena osoba (D/2);*

- b) *školski faktori rizika: ...profesorka koja baš nimalo nema smisla. On je nju nešto naljutio, ona je njemu to oduzela, znači to nešto njegovo što je mogao da ima. Deca su ga izabrala i stalno, stalno je pred njima njega omalovažavala. Nekoliko puta ga je knjigom po glavi, pa ga je počupala, pa je to... on nije ni pomislio da se brani... (R/4); ...zato što smo u školi, eto, doživeli taj način da su njega počeli da tuku, da su počeli da ga provociraju na raznorazne načine... (R/5);*
- c) *vršnjački faktori rizika: ...ali ja sam milion puta naišla ili čula kako ga ismevaju i tako dalje... (R/4); ...a ne znam, uglavnom likovi provociraju jer su željni tuča..., onda kad se potučemo... (D/2);*
- d) *porodični faktori rizika: ...imam muža koji nema razumevanja... stariju mi je ćerku uništio s nekim svojim stavovima... (R/6); a... moj muž... on je svoje odrobijao kao momak... ali tu je bilo nekih trzavica i u tim trzavicama ja sam našla utehu (R/3).*

Iz sprovedenih intervjuua očigledno je da problem nije isključivo u osobinama ličnosti deteta kao faktoru rizika za pojavu i razvoj problema u ponašanju, već u nizu drugih sredinskih faktora, kao što su porodični mikrosistem, vršnjaci i školsko okruženje i atmosfera, kao najuticajniji faktori mezosistema. Moguće je zaključiti kako su i dete i celokupna porodica izloženi negativnim uticajima brojnih faktora rizika u svom okruženju, ali ih tek pojava problema u ponašanju deteta podstiče na traženje pomoći, ili su na nju primorani.

### **Tema 3: Procena podrške organizacije civilnog društva MoSt**

U odnosu na treće istraživačko pitanje, u kojem su porodice procenjivale podršku organizacije civilnoga društva, postavljena su sledeća pitanja: *Jeste li zadovoljni pruženom pomoći* i *U čemu ti/Vam (Udruženje) konkretno pomaže* i dobijen je veći broj kodova. Unutar ovog skupa dobijenih podataka odlučeno je da se redefinišu kodni zapisi tako što su zabeleženi kodovi: „prihvaćenost”, „voljenost” i „priznatost” svedeni pod kod „podrška”. Navedena intervencija proizlazi iz konteksta razgovora i teorijskog modela spoljnih prednosti, prema kojem „potpora u kontekstu vanjskih prednosti odražava način na koji su djeca voljena, priznata i prihvaćena” (Bašić, 2009, str. 205).

- a) *podrška (koja uključuje prihvaćenost, voljenost i priznatost): ...on se oseća ovde sigurno, oseća se prihvaćeno... (R/5); ...mislim ljude, toplinu... ljude koji su spremni uvek da pomognu u takvom slučaju bez ikakvih propitkivanja... tako da... spremnost na pomoć u svakom trenutku... (R/7); ...pa druželjubivi su ...pitaju te „kako si?”, „šta ima?” ...zagrle te (osmeh) i tako... stvarno prijatna atmosfera... (D/1); ...meni je bitno... da se ona uvek ima kome javiti, e to je ono što je MoSt napravio da ona ima tu sigurnost: „Ja imam kome da*

- se javim da mi je nešto, ja imam kome da se javim...” (R/1); ...ja ne mogu reći ništa nego jedna vrsta porodice, a porodica... ono gde se ja osećam prijatno... (R/5);*
- b) vrednosti: *...MoSt brine o svakom segmentu života, od same pristojnosti, od nekakve kulture ponašanja, uvažavanja jedan drugoga... (R/6); ...ne smem baš psovati ovde i to me je ovde, da kažem, odviklo od psovanja... (D/2); ...pomoć... prihvatanje... zapravo drugačiji pogled na svet, na zajednicu... (R/6); ...naučila sam lepe stvari o ljudima, ...kako ceniti prijateljstvo, kako biti odgovoran... (D/6);*
- c) udruženje kao facilitator: *...onda me škola svako malo zove i pita... jer znaju da idem u MoSt jedanput nedeljno na razgovor... (R/5); ...počeo je da izbegava školu... u zadnje vreme počeo mi je opet to da radi, ali onda je uskočila gospođa H. (psihološkinja Udruženja, prim. aut.), koja je nazvala školu i s njima razgovarala... (R/5);*
- d) konkretne aktivnosti i usluge: *...Udruženje koje pomaže nama učenicima da savladamo nešto, neki predmet koji nam nije baš jasan, onda dođem ovamo i to naučim... (D/2);*
- e) ljudski kapital: *...imam poverenja u ove ovamo... sve ljude... mogu im reći ako imam neki problem... (D/3); ...meni je Đ. (socijalna pedagoškinja Udruženja, prim. aut.) kao majka... (R/3); ...koleginica ...njen sin je ovde dolazio, pa sam htela nekako da dođem do A. (psihološkinja Udruženja, prim. aut.), jel... (R/6); ...zato što se ovamo mogu i zezati s volonterima, a s profesorima baš i ne mogu (opuštenost, smeh) (D/2); ...super mi je ...zato što imam volontere ...mogu da pričam s njima otvoreno i ne osećam neki veliki pritisak ni u jednom trenutku... (vidljiva energija, opuštenost) (D/4);*
- f) dostupnost: *...nađem osobu kojoj ću se obratiti za to zbog čega sam došla, mislim odmah je... (R/3); ...gospođa H. (psihološkinja Udruženja, prim. aut.), koja eto jedanput nedeljno odvoji vreme za mene... nađe pola sata da razgovaramo... (R/5); ...spremnost na pomoć ...saradnju u svakom trenutku... (R/7); ...gde se ja mogu obratiti. Gde će me saslušati... (R/5).*

Rezultati ukazuju da učesnici visoko vrednuju lične dobitke od intervencije Udruženja civilnog društva u koje su upućeni na pomoć i podršku. Naročito ističu osećanje podrške koje proizlazi iz doživljenog, percipiranog osećanja prijatnosti, sigurnosti, druželjubivosti, priznatosti i prihvaćenosti, pa čak i osećanja „kao da si u porodici”. I deca i roditelji ključnim procenjuju vrednosti koje se nalaze u pozadini pružanja podrške, a to su uvažavanje, prijateljstvo, prihvatanje i uljudna, pristojna komunikacija. Pokazalo se da organizacija civilnog društva predstavlja i svojevrsnu „premosnicu”, odnosno da moderira i facilitira između porodice i državnih institucija. Ono što je vidljivo u iskazu

učesnika jeste percipirana dostupnost same organizacije, njenih resursa, usluga i ljudi, kao i konkretnost usluga koje se pružaju porodici.

#### **Tema 4: Ishodi intervencija**

U završnoj fazi intervjua učesnicima je upućeno pitanje *Da li se i šta promenilo u tvom/Vašem životu nabolje otkako dolazite u Udruženje?* Na osnovu dobijenih odgovora izvedeni su kodovi koji se odnose na direktne i indirektne ishode.

Unutar koda direktnih ishoda intervencije sadržani su potkodovi ponašanja i znanja. Ponašanje: *...da sam se promenio. Pre sam uvek kasnio kući... imam bolje ocene (D/4); ...da, dosta je odgovorniji, shvata važnost da se mora javiti... popravio se i u školi (R/4); ...što je više u Udruženju, otvoreniji je, više priča (R/3); ...uhvatila bi me panika i onda sam razgovarao s gospođom A. (psihološkinja Udruženja, prim. aut.) i onda mi se to nekako povuklo (D/3).*

Znanje: *...ja sam uvideo... naučio sam da sam svojim stiskanjem mogao da ga izgubim. Sto posto gubim, gubim ga, a ovako... ja sa njim pričam... (R/7); ...svi ovi roditeljski sastanci na kojima sam bila prisutna koristili su mi... (R/4).*

Indirektni ishodi posledica su intervencije usmerene na jednog člana porodice, a koja se reflektuje na emocije i ponašanja drugog člana porodice, kao i na njihove međusobne odnose. U intervjuiima su detektovani takvi uticaji na relacijama: dete – otac, majka – dete i dete – majka.

Dete – otac: *...Ono tata isto ...nekad bi da slobodan dan, pa bi čitao sa mnom i tako, a sad uopšte ne treba više ništa... (D/4).*

Majka – dete: *smirenost njegova koju on donosi odavde i ta radost... meni je... zadovoljniji, onda sam i ja i nema nekih većih nesuglasica između mene i... (R/5).*

Dete – majka: *...kad dolazim ovamo ...ono... više s majkom pričam, razgovaram... (D/5).*

Rezultati jasno ukazuju kako se pozitivni ishodi intervencije kod jednog člana pozitivno reflektuju na druge članove porodice i naročito na njihove interakcije, na roditeljstvo, i to na relacijama: dete – otac, majka – dete i dete – majka. Učesnici nisu navodili da je dolazilo do unapređenja partnerskih odnosa između roditelja.

#### **Diskusija**

Dobijeni rezultati idu u prilog ekološkoj sistemskoj teoriji (Bronfenbrenner, 1989), koja uključuje različite sisteme/okruženja unutar kojih porodica egzistira, s kojima je u stalnoj interakciji i pod čijim je uticajem. Ta okruženja i njihove međusobne interakcije za porodicu predstavljaju potencijalni rizik, ali i moguću zaštitu. Rizik za razvoj problema u ponašanju uvek se događa u određenom kontekstu, kroz interakcije pojedinca i različitih aspekata socijalnog konteksta

(Cairnes & Cairnes, 1994, prema Maglica, 2017). Tako i rezultati ovog istraživanja govore u prilog konceptu rizičnih i zaštitnih faktora unutar mezosistema, pri čemu se jasno navode faktori rizika koji proizlaze iz školskog okruženja, uticaja vršnjaka i porodice, te veći broj zaštitnih faktora koji su percipirani kao pomoć i podrška Udruženja. U tom smislu posebno su se rizičnim pokazali odnosi s nastavnicima i stručnim službama škola, ali i vršnjacima iz razreda. Očigledno je da su i deca i roditelji iz uzorka skloni da traže „krivca” u detetu, odnosno u njegovim osobinama ličnosti, zatim u širem (škola, vršnjaci), a tek onda u porodičnom okruženju. Evidentna je njihova potreba za čuvanjem porodične intime (čemu je vrlo verovatno razlog i prethodno poznavanje istraživača samo iz viđenja), prebacivanje krivice na drugog supružnika, nekritičko razmišljanje o ulogama, odgovornostima i vaspitnim delovanjima roditelja i njihovom uticaju na pojavu problema u ponašanju dece.

Rezultati su pokazali da roditelji iz uzorka ili samoinicijativno traže pomoć zbog detetovih problema u ponašanju (zanemarivanje školskih obaveza, veći broj negativnih ocena, bežanje iz škole, vandalsko ponašanje, fizički obračuni s vršnjacima, otpor autoritetima, intenzivno psovanje kao izraz agresije) pa se obraćaju državnim institucijama (škola, sud, centar za socijalni rad), ili su upućeni od njih na uključivanje u sistem intervencija koje pruža civilni sektor. Vrlo je verovatno da zbog angažovanja većeg broja intrinzično motivisanih volontera (uz angažovanje profesionalaca), organizacije civilnog društva mogu da pruže sistematičniju, celovitiju i svrsishodniju pomoć i podršku i pojedincu i porodici, za razliku od državnih institucija koje uglavnom nemaju dovoljan broj zaposlenih. Ono što otvara raspravu i zabrinjava kada je reč o nekim institucijama koje je osnovala država i za koje je propisala da budu pomoć, podrška i korektiv, jeste činjenica da za porodice iz ovog uzorka zapravo predstavljaju faktor rizika. Nažalost, slični rezultati dobijeni su u skorašnjem hrvatskom istraživanju podrške deci i porodicama u riziku unutar školskog okruženja, koje su sprovele Koler Trbović, Miroslavljević i Ratkajec Gašević (2019). Primenom porodičnog intervjua s 33 učesnika roditelji su rekli da od samog početka školovanja kontinuirano traže pomoć stručnjaka u školama i van škole, ali njihov je utisak da ne nailaze na razumijevanje i pomoć, već se uglavnom sami nose s problemima. Autorke na osnovu rezultata svog istraživanja zaključuju kako je viđenje učesnika da je školski sistem spor, puno propušta, ne reaguje na vreme, a kada reaguje kasni i/ili preduzima intervencije neprimerene potrebama dece, roditelja/porodice. Moguće su različite interpretacije dobijenih rezultata našeg istraživanja, ali ne bi bilo naučno korektno uopštavati i zaključivati na osnovu relativno malog uzorka i iskustava učesnika sa samo jednim udruženjem civilnog društva. To je ujedno i osnovno ograničenje ovog istraživanja. Činjenica je da su učesnici imali različita iskustva i sa državnim i sa institucijom civilnog sektora i da imaju jasan stav o tome koja je od njih u većoj meri zadovoljila njihove potrebe. Ono što učesnici ističu jeste

pristup unutar organizacije civilnog društva MoSt, a koji roditelji percipiraju kao odnos utemeljen na iskrenim i dobrim namerama, usmerenim na pojedinca, apostrofirajući intrinzičnu motivaciju pružaoca usluga, dostupnost i konkretne (usmerene ka detetu i porodici) pomažuće aktivnosti.

Čini se da je značajno istaknuti kako, bez obzira na to da li je reč o državnoj instituciji ili organizaciji civilnog društva, porodica percipira tačno određene pojedince – stručnjake unutar tih organizacija koji svojim odnosom i činjenjem predstavljaju rizik ili zaštitu za porodicu. Ova analiza ide u prilog uverenju da pojedinci, odnosno konkretne osobe, „nose” organizaciju i svojom ličnošću i delovanjem oblikuju percepciju javnosti i korisnika o datoj instituciji. Tačnije, rezultati ukazuju na to da negativna ili pozitivna percepcija pomoći i podrške nije uslovljenija delatnošću organizacije, već angažovanjem i kvalitetom rada pojedinca, te, naročito, vrednosnim aspektima pružanja pomoći. Gotovo svi učesnici eksplicitno govore o podršci koju dobijaju unutar organizacije civilnog društva kroz termine poštovanja, poverenja, osećanja sigurnosti, fokusiranosti na odnose i razgovor.

Bežovan i Zrinščak (2007) decenijama istražuju civilni sektor u Hrvatskoj i navode kako se jedna od ključnih dimenzija civilnog društva zasniva upravo na vrednostima. Vrlo vidljiva vrednost civilnog društva su ljudski resursi (Ekiert & Foa, 2011) i unutar toga angažovanje volontera kao indikator kvaliteta rada civilnog društva (Walzer, 1990). Deo organizacija civilnog društva poseduje snažne organizacione i profesionalne kapacitete, koji im omogućavaju pružanje različitih socijalnih usluga. Što se tiče volonterskog angažmana, učesnici našeg istraživanja, naročito deca, ističu snažno angažovanje volontera u pružanju konkretnih aktivnosti i usluga unutar organizacije civilnog društva. Potencijal organizacija civilnog društva leži i u njihovoj ulozi moderatora i facilitatora između porodica i drugih okruženja (npr. škole). Naime, rezultati ovog istraživanja ukazuju na osnaživanje roditelja za saradnju sa školom, podučavanje dece i razgovor sa zaposlenima u školi, pa se organizacija civilnog društva percipira kao ključni akter jačanja partnerstva između porodice i drugih okruženja, a partnerstvo je ključno za pozitivne razvojne ishode (Ljubetić, 2014). Nadalje, rezultati istraživanja pokazali su da su putem savetovanja, tribina i predavanja stručnjaka u civilnom udruženju roditelji stekli mnogo praktičnih znanja o porodičnom funkcionisanju i roditeljstvu. Osim stečenog znanja, povećana je njihova proaktivnost i uključenost u vaspitanje deteta i saradnju sa školom. Kako postoji snažna povezanost između uključenosti roditelja u školsko okruženje i školskih postignuća deteta (McBride et al., 2013; Wilder, 2014), vrlo je verovatno kako je i to jednim delom doprinelo pozitivnim ishodima u ponašanju dece, a o čemu su izveštavali roditelji u ovom istraživanju. Pozitivni ishodi intervencija potvrdili su uverenje da se „roditeljstvo može učiti” (Longo, 2010), te da porodica shvaćena kao sistem unutar Bronfenbrennerovog ekološkog modela može uspešnije da egzistira ako dobije pravovremenu i

primerenu pomoć od pojedinaca i institucija unutar mezo i egzosistema u koje je „uronjena” (Bennett & Grimley, 2001). Nadalje, dobijeni rezultati ovog istraživanja potvrđuju međupovezanost znanja *u* i *o* roditeljstvu sa promenom roditeljskih ponašanja prema detetu i povratno, promenom detetovih ponašanja prema roditeljima (Ljubetić, 2007).

Kako je i ranije navedeno, jedno od osnovnih ograničenja ovog istraživanja jeste relativno mali uzorak učesnika, i to unutar jedne organizacije koja pruža socijalne usluge, pa je teško iznositi generalne zaključke. Svakako bi bilo preporučljivo u nekim budućim istraživanjima povećati uzorak učesnika i obuhvatiti veći broj organizacija civilnog društva koje pružaju socijalne usluge savetovanja porodicama u riziku.

Značaj i važnost ovog istraživanja je u činjenici da se obuhvatio civilni sektor kao pružalac socijalnih usluga i da je poseban fokus stavljen na perspektivu korisnika usluge. Naime, upravo je pozicija i perspektiva porodice (njenih pojedinaca) ključna ako želimo da postignemo promenu u njenom funkcionisanju. Tek uvidom u nečije lično iskustvo može se doći do razumevanja značenja koje određena situacija ima za učesnike i postići empatija koja je nužna za rad s ljudima.

Rezultati ovog i sličnih istraživanja donose konstrukciju stvarnosti porodica koje su procenjene kao rizične i stručnjacima koji im pružaju usluge i njihovim organizacijama daju sliku potreba porodica u riziku, kao i jasne smernice na koji način pristupiti porodici. I deca i roditelji u ovom istraživanju kao ključne su procenili upravo vrednosti koje se nalaze u pozadini pružanja podrške, a to su: uvažavanje, prijateljstvo, prihvatanje i uljudna, pristojna komunikacija, ali i dostupnost same organizacije, njenih resursa, usluga i ljudi, kao i konkretnost usluga koje se pružaju porodici.

### **Zaključak**

Organizacija civilnog društva, ako je organizovana i deluje po modelu, na primer, Udruženja MoSt, može (i mora) da bude važan akter u pružanju pomoći i podrške porodicama koje se nalaze u riziku. Analiza sprovedenih intervjua za potrebe ovoga istraživanja pokazala je da je porodicama potrebna značajna podrška u vaspitanju, najčešće zbog problema u ponašanju njihove dece. Takve porodice i deca izloženi su brojnim rizičnim faktorima koji se nalaze u različitim neposrednim okruženjima (škola, vršnjaci, ali i sama porodica). Nažalost, podrška koju traže i očekuju porodice u riziku od državnih institucija često izostaje ili je manjkava i nepravovremena, pa takvim delovanjem institucije same postaju faktori rizika. Srećom, dobro organizovane i kvalitetno ekipirane organizacije, naročito civilnog društva, one koje sistemski podstiču angažovanje edukovanih volontera, mogu uspešno da odgovore vrlo specifičnim potrebama pojedinaca i njihovih porodica te pravovremeno otklone i/ili umanje rizike koji omogućavaju i podstiču razvoj problema u ponašanju dece i mladih.



## Literatura

- Ajduković, M. (2014). Kako izvještavati o kvalitativnim istraživanjima? Smjernice za istraživače, mentore i recenzente. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3), 345-366. <https://doi.org/10.3935/ljsr.v21i2.58>
- Ajduković, M., i Delale, E. A. (2001). Stil odgoja u obitelji kao činitelj rizika i zaštite u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. U J. Bašić, i J. Janković (Ur.), *Rizični i zaštitni faktori u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži* (str. 171-187). Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštitu djece s poremećajima u ponašanju.
- Ajduković, M., i Radočaj, T. (2008). *Pravo djeteta na život u obitelji: stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Ando, H., Cousins, R., & Young, C. (2014). Achieving saturation in thematic analysis: Development and refinement of a codebook. *Comprehensive Psychology*, 3(4), 1-7. <https://doi.org/10.2466/03.CP.3.4>
- Arthur, M. W., Hawkins, J. D., Pollard, J., Catalano, R. F., & Baglioni, A. J. Jr. (2002). Measuring risk and protective factors for substance use, delinquency, and other adolescent problem behaviors: The Communities That Care Youth Survey. *Evaluation Review*, 26(6), 575-601. <https://doi.org/10.1177/0193841X0202600601>
- Bašić, J. (2009). *Teorije prevencije: prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*. Školska knjiga.
- Bennett, J. E., & Grimley, L. K. (2001). Parenting in the global community: A cross-cultural international perspective. In M. J. Fine, & S. W. Lee (Eds.), *Handbook of diversity in parent education. The changing faces of parenting and parent education* (pp. 97-132). Academic Press.
- Bežovan, G., i Zrinščak, S. (2007). *Civilno društvo u Hrvatskoj*. Naklada Jesenski i Turk.
- Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Školska knjiga.
- Bouillet, D., i Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Školska knjiga.
- Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds.), *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2: Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (pp. 57-71). American Psychological Association.
- Bronfenbrenner, U. (1989). Ecological systems theory. In R. Vasta (Ed.), *Annals of child development: Six theories of child development: Revised reformulations and current issues* (Vol. 6, pp. 187-249). JAI Press.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrision, K. (2007). *Research methods in education* (6th ed). Routledge/Taylor & Francis Group.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). Sage Publications.
- Dryfoos, G. J. (1990). *Adolescents at risk: Prevalence and prevention*. Oxford University Press.
- Ekiert, G., & Foa, R. (2011). Civil society weakness in post-communist Europe: A preliminary assessment. *Carlo Alberto Notebooks*, 198, 1-45.
- Farrington, D. P. (2005). Childhood origins of antisocial behavior. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12(3), 177-190. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/cpp.448>
- Farrington, D. P., Loeber, R., & Ttofi, M. M. (2012). Risk and protective factors for offending. In B. C. Welsh, & D. P. Farrington (Eds.), *The Oxford*

- handbook of crime prevention* (pp. 46-69). Oxford University Press. <https://dx.doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195398823.013.0003>
- Ferić Šlehan, M. (2006). *Obitelj u prevenciji poremećaja u ponašanju djece i mladih: Istarska županija – zajednica usmjerena na obitelj* [Neobjavljena doktorska disertacija]. Sveučilište u Zagrebu.
- Ferić, M., Maurović, I., & Žižak, A. (2016). Izazovi istraživanja otpornosti obitelji. *Kriminologija & socijalna integracija*, 24(1), 3-25. <https://doi.org/10.31299/ksi.24.1.1>
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Aldine.
- Glonti, K., & Hren, D. (2018). Editors' perspectives on the peer-review process in biomedical journals: Protocol for a qualitative study. *BMJ open*, 8(10), Article e020568. <http://dx.doi.org/10.1136/bmjopen-2017-020568>
- Jacob, S. A., & Furgerson, S. P. (2012). Writing interview protocols and conducting interviews: Tips for students new to the field of qualitative research. *The Qualitative Report*, 17(42), 1-10. [https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol17/iss42/3?utm\\_source=nsuworks.nova.edu%2Ftqr%2Fvol17%2Fiss42%2F3&utm\\_medium=PDF&utm\\_campaign=PDFCoverPages](https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol17/iss42/3?utm_source=nsuworks.nova.edu%2Ftqr%2Fvol17%2Fiss42%2F3&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages)
- Joffe, H. (2012). Thematic analysis. In D. Harper, & A. Thompson (Eds.), *Qualitative research methods in mental health and psychotherapy: A guide for students and practitioners* (pp. 209-223). Wiley-Blackwell.
- Kelly, P. (2000). The dangerousness of youth-at-risk: The possibilities of surveillance and intervention in uncertain times. *Journal of Adolescence*, 23(4), 463-476. <https://doi.org/10.1006/jado.2000.0331>
- Klarin, M. (2006). *Razvoj djece u socijalnom kontekstu: Roditelji, vršnjaci, učitelji – kontekst razvoja djeteta*. Naklada Slap.
- Koller-Trbović, N., Miroslavljević, A., i Ratkajec Gašević, G. (2019). Podrška škole djeci s teškoćama u ponašanju i učenju iz perspektive roditelja i djece. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 55(2), 53-69.
- Longo, I. (2010). *Roditeljstvo se može učiti*. Alinea, d.o.o.
- Ljubetić, M. (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Mali profesor.
- Ljubetić, M. (2012). *Nosi li dobre roditelje roda?! Profil*.
- Ljubetić, M. (2014). *Od suradnje do partnerstva obitelji, odgojno-obrazovne ustanove i zajednice*. ELEMENT, d.o.o.
- Maglica, T. (2017). *Obilježja roditeljstva i odnos roditelja prema kockanju kao prediktori kockanja muške djece* [doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu]. Digital Repository. <https://repozitorij.erf.unizg.hr/en/islandora/object/erf%3A502/datastream/PDF/view>
- Maguire, M., & Delahunt, B. (2017). Doing a thematic analysis: A practical, step-by-step guide for learning and teaching scholars. *The All Ireland Journal of Teaching & Learning in Higher Education*, 9(3), Article 3351.
- Maleš, D., i Kušević, B. (2011). Nova paradigma obiteljskoga odgoja. U D. Maleš (Ur.), *Nove paradigme ranoga odgoja* (str. 41-67). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za pedagogiju.
- McBride, B. A., Dyer, W. J., & Laxman, D. J. (2013). Father involvement and student achievement: Variations based on demographic contexts. *Early Child Development and Care*, 183(6), 810-826. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/03004430.2012.725275>
- McDermott, D. (2008). *Developing caring relationships among parents, children, schools, and communities*. SAGE Publications, Inc.
- McWhirter, J. J., McWhirter, B. T., McWhirter, A. M., & McWhirter, E. H. (1993). *At-risk youth: A comprehensive response*. Thomson Brooks/Cole Publishing Co.

- Merton, R. K. (1995). The Thomas theorem and the Matthew effect. *Social Forces*, 74(2), 379-422. <https://doi.org/10.1093/sf/74.2.379>
- Mikkelsen, G., & Frederiksen, K. (2011). Family-centred care of children in hospital: A concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 67(5), 1152-1162. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2010.05574.x>
- Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Naklada Slap.
- O'Connell, M. E., Boat, T., & Warner, K. E. (2009). *Preventing mental, emotional, and behavioral disorders among young people: Progress and possibilities*. National Academies Press.
- Obiteljski zakon, Narodne novine br. 103/2015, 98/2019. (2019).
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Sage.
- Reić Ercegovac, I. (2010). *Subjektivna dobrobit tijekom tranzicije u roditeljstvo* [Neobjavljena doktorska disertacija]. Sveučilište u Zagrebu.
- Ricijaš, N., Dodig Hundrić, D., Huić, A., i Kranželić, V. (2016). Kockanje mladih u Hrvatskoj – učestalost igranja i zastupljenost problematičnog kockanja. *Kriminologija & socijalna integracija*, 24(2), 24-47. <https://doi.org/10.31299/ksi.24.2.2>
- Rutter, M. (1999). Resilience concepts and findings: Implications for family therapy. *Journal of Family Therapy*, 21(2), 119-144. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-6427.00108>
- Sandelowski, M. (1995). Sample size in qualitative research. *Research in Nursing & Health*, 18(2), 179-183. <https://doi.org/10.1002/nur.4770180211>
- Shaffer, D. R. (1996). *Developmental psychology: Childhood and adolescence*. Brooks/Cole.
- Silverstein, L. B., & Auerbach C. L. (1999). Deconstructing the essential father. *American Psychologist*, 54(6), 397-407. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.6.397>
- United Nations Human Rights (UNHR). (1989). *Convention on the Rights of the Child*. <https://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/crc.pdf>
- Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine br. 56/1990, 135/1997, 08/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 05/2014. (2014).
- Vijeće za djecu (2003). *Etički kodeks istraživanja s djecom*. [https://www.hrstud.unizg.hr/images/50017826/ETICKI\\_KODEKS\\_ISTRAZIVANJA\\_S\\_DJECOM.pdf](https://www.hrstud.unizg.hr/images/50017826/ETICKI_KODEKS_ISTRAZIVANJA_S_DJECOM.pdf)
- Walzer, M. (1990). The civil society argument. In C. Mouffe (Ed.), *Dimensions of radical democracy: pluralism, citizenship, community* (pp. 90-107). Verso.
- Wilder, S. (2014). Effects of parental involvement on academic achievement: A meta-synthesis. *Educational Review*, 66(3), 377-397. <http://dx.doi.org/10.1080/00131911.2013.780009>

## Support in the education of families at risk within the organization of civil society – the experience of users of the association MoSt

Toni Z. Maglica, Maja M. Ljubetić, Ante J. Grčić

*University of Split – Faculty of Humanities and Social Sciences, Split, Croatia*

*Introduction.* Some families need additional support in performing a demanding parenting role, especially families at risk who do not have sufficient capacity to adequately respond to the child's needs. The functioning of such families is influenced by risk factors arising from the family, but also from the wider social environment. Sometimes, the support and the role of a protective factor are taken over by civil society organizations that base their interventions mainly on quality interpersonal relationships and fully and timely meet the needs of children and families at risk. *Objective.* This research aimed to identify and understand the factors that families at risk perceive as support and assistance. *Methods.* The theoretical framework of the research is Bronfenbrenner's ecological model of human development. The interview method was used to collect data from 14 participants (mothers, fathers and children), users of the MoSt association from Split. *Results.* The results obtained by thematic analysis provide insight into: manifest forms of behavioral problems in children in the sample, service providers to families at risk, risk factors leading to the problem, assessment of support by civil society organizations and outcomes of the intervention. Research participants particularly emphasize the feeling of support that arises from the experienced, perceived feeling of comfort, security, friendliness, recognition and acceptance, and even the feeling of "as if you are in a family." Both children and parents value the values behind support, which are respect, friendship, acceptance, and polite, decent communication. *Conclusion.* It has been shown that the organization of civil society is a kind of "bridge", i.e. that it moderates and facilitates between the family and state institutions. What is visible in the testimony of the participants is the perceived availability of the organization itself, its resources, services and people, as well as the specificity of the services provided to the family.

*Keywords:* civil society, state institutions, family, risk and protective factors

PRIMLJENO: 17.07.2020.

PRIHVAĆENO: 05.09.2020.